

KAPITEL TRE

Zang och fu

TEORIN OM DE INRE ORGANEN, ZANG OCH FU, utgör det centrala i den traditionella kinesiska medicinen och kallas för *medicin enligt systemisk korrespondens*. Den nedtecknades under Handynastin (221 f. Kr.- 220 e. Kr.) och betonar ett helhetstänkande, vilket återspeglas i de inre organens stora funktionella amplitud. Jämfört med västerländsk biomedicin, som enbart ser ett organ relaterat till den anatomiska strukturen, har den kinesiska medicinen en betydligt vidare uppfattning om organen. *Den anatomiskt manifesterade delen av ett organ ses endast som en del av ett helt system eller funktionssfär*. Till det enskilda organet finns relaterade vävnader som de är i resonans med. Levern hör exempelvis samman med muskelfunktioner och sensor, ögon och aggressioner. I kinesiskt perspektiv omfattar levern givetvis det anatomiska organet lever, men samtidigt är den integrerad med musklernas kontraktilitet. En stor del av ögonens funktioner och vävnader regleras även av levern. Aggression, orsakad av emotionell frustration eller störd leverfunktion av andra anledningar, kan behandlas genom att reglera leverns funktioner. Ett folkligt uttryck som knyter an till detta är att vara hetlevrad.

Teorin om *zang* och *fu* betonar de inre organens samverkan. När man studerar organens fysiologiska funktioner eller organens symtomatologi, ser man alltid *det aktuella organet i förhållande till de övriga zang och fu* och deras funktioner. De inre organens relationer kan i första hand ses genom teorin om de fem elementen, vilket inkluderar fem organpar. Dessa beskrivs grafiskt med en cyklisk figur, som visar på organens inbördes, dynamiska förhållanden (detta har beskrivits i kapitel 1.3 De fem elementens inbördes relationer).

Sett med utgångspunkt från biomedicinen överlappar teorin om *zang* och *fu* flera organsystem. Levern har till exempel en inverkan på digestionen, det urogenitala systemet, andningen och cirkulationssystemet. I denna jämförelse är det viktigt att inte förenkla synen på organen eller använda sig av västerländska biomedicinska teorier om de inre organen och sedan applicera akupunktur. Detta innebär att man använder de bakomliggande teorierna om organens anatomi, fysiologi och patologi och tillämpar akupunktur, vilket är en behandlingsmetod som bygger på helt andra teorier. Däremot är det intressant att jämföra den kinesiska medicinen och den västerländska biomedicinen i de områden där de båda tangerar varandra. Man skall dock inte vara allt för snabb att dra likhetstecken. I de följande kapitlen om *zang* och *fu* har en jämförelse gjorts mellan kinesisk medicin och västerländsk biomedicin, i syfte att bredda förståelsen mellan de två medicinska disciplinerna. Däremot är det inte ett försök att integrera dem till en enhet. De paralleller som finns utgör intressanta bryggor mellan de båda medicinska systemen. Dessa broar gör det lättare att förstå och kunna arbeta med dem båda parallellt.

Teorin om *zang* och *fu* är jämfört med biomedicinens uppfattning om de inre organen relativt enkel och koncis. Jämförelsevis är västerländsk biomedicin omfattande och svår att studera men lätt att praktisera, medan kinesisk medicin jämförelsevis är lätt att studera, men svår att praktisera. Detta innebär att kinesisk medicin kräver tid och engagemang för att man ska kunna tränga in i det kinesiska medicinska tänkandet och framför allt för att tillämpas framgångsrikt.

3.2 | HJÄRTA, XIN 心

Hjärtat är det organ som hierarkiskt har högsta auktoritet, eftersom hjärtat härbärgerar *shen*, vårt medvetande. Hjärtat befinner sig i övre *jiao*, centralt mellan de båda lungorna, vilket kan ses både bokstavligt och bildligt. Det ligger bokstavligen mellan lungorna och de har en stark relation både fysiologiskt som patologiskt. En mer bildlik lokalisering av hjärtat är hjärtat som kejsaren i sitt tempel, väl skyddad av omgivande byggnader. Ideogrammet *xin* [心] illustrerar hjärtats fysiska form, där de övre delarna kan motsvara aorta som representerar kommunikation med andra inre organ. Tecknet har även en skålliknande nedre form, som kan visa på mottaglighet för andarna och andarnas ljus, det vill säga den psykiska sfären. (Illustrationen av hjärtat är från en utgåva av Nei jing under Qingdynastin 1644–1911.)

HJÄRTATS FUNKTIONER

- Hjärtat är kejsaren och härbärgerar *shen*
- Hjärtat dominerar blod och blodkärl
- *Xin bao luo*, *xin bao* och *xin zhong*
- Hjärtat kontrollerar svetten
- Hjärtats kroppsöppning är tungan och hjärtat kommunicerar med ögon och öron
- Hjärtat manifesterar sig i ansiktet
- Hjärtat och de fem elementen
- Relaterade delar: *jing luo*, tunntarm, munterhet och glädje

Hjärtat är kejsaren och härbärgerar *shen*

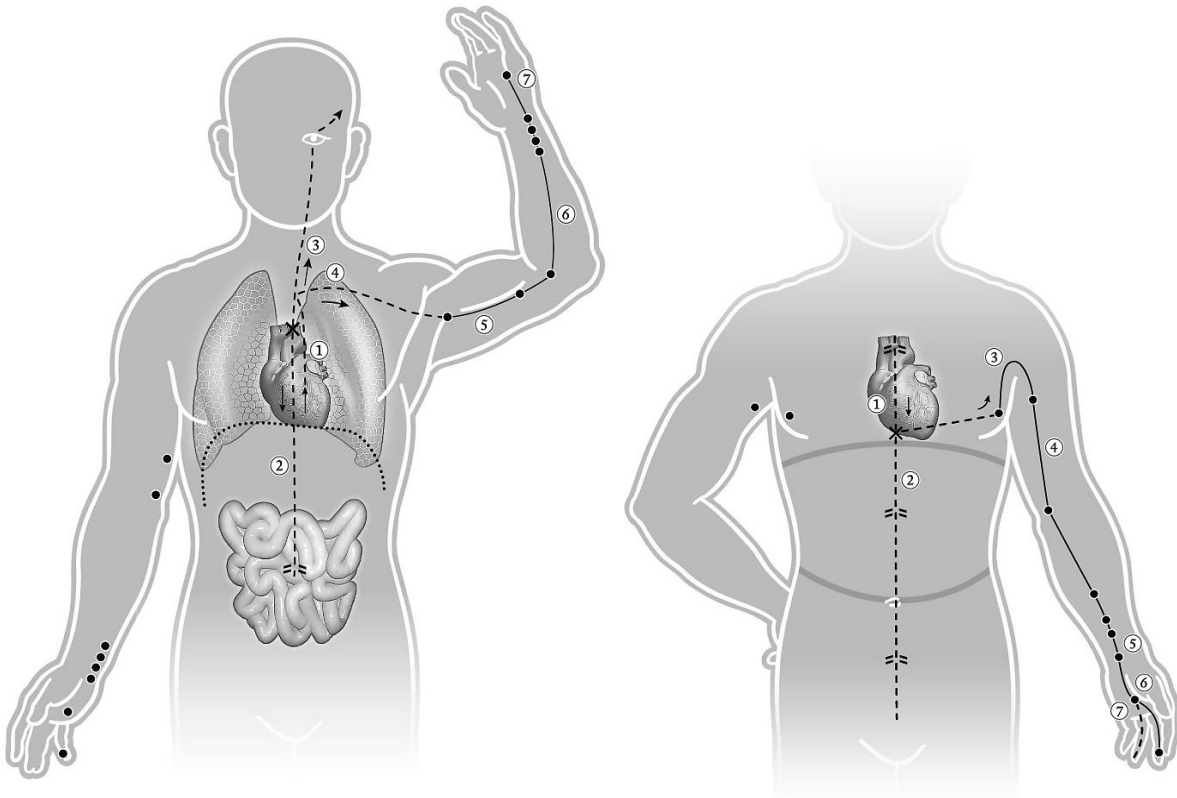
Hjärtat utgör en ytterst privilegierad plats, eftersom det är här som andarna, *shen* [神], härbärgeras. Andarna, *shen* (i vårt språkbruk kan livsanden eller livsandarna vara en lämplig beskrivning), är den fundamentala och bakomliggande vitalitet som genom sin närvaro garanterar livet. Dels skapande av liv, dels ett kontinuerligt upprätthållande av livet. I den kinesiska kulturen finner man i alla sammanhang hierarkier, även inom medicinen. Hjärtat har den högsta digniteten genom dess privilegierade roll att härbärgera *shen* och kallas för kejsaren. Vidare är *shen* i det närmaste synonymt med begreppet himlen, *tian* [天] vilket avser den ursprungliga kraften, de naturkrafter eller den naturliga ordning som ligger bakom liv och livets utveckling och manifestationer. Hjärtat, andarna och himlen är i praktiken oseparatorbara begrepp (men kan rent teoretiskt särskiljas i studiesyfte). *Shen* är ett kollektivt uttryck för hela vårt medvetande, som omfattar våra emotioner, vårt intellekt och vår andlighet. Det betyder att hjärtat är den centrala platsen för vårt medvetande. Följaktligen kommer hjärtats tillstånd att vara avgörande för vårt emotionella, intellektuella och andliga hälsotillstånd samt även det som ger varje individ sin individualitet.

”Hjärtat innehar ämbetet av härskare [*jun*] och mästare [*zhu*], och härifrån utgår *shen ming*.”³

I denna korta mening presenteras hjärtats dubbla funktioner. *Jun* [君] (eller *xin jun*) som avser härskaren, den högsta regenten eller kejsaren är den som har den naturliga auktoriteten och vars närvaro är en garant för korrekt ordning och sinnesnärvaro. Hjärtats roll som kejsare betyder att

hjärtat befinner sig i "rikets" centrum och att hjärtat och *shen* utgör en verksamhet som genom sin blotta närvaro är en garant för livets upprätthållande. *Jun* är även hjärtat i egenskap av centrum, det som förenar mångfalden, i detta sammanhang avser det främst de inre organen, *zang* och *fu*, till en fungerande helhet och enhet. Kejsaren i Kina var den högsta enheten/ämbetet som förenade det kinesiska riket. Kejsaren var himlens son som genom sin kontakt med den andliga världen kunde leda och inspirera. Hjärtat som centrum är det tomrum som fylls av *shen*, vilken representerar enheten bakom *yin* och *yang*, himlen i mig och mitt autentiska jag. *Zhu* [主] (eller *xin zhu*) som avser mästare och uttrycker en auktoritet i aktion, betyder att hjärtat övervakar att cirkulation av *qi* och blod i *mai*⁴, i alla blodkärl och meridianer blir utförd.

Jun avser således det som skapar enheten i var och en, det som är inspirerat av andarnas ljus, den andliga delen av hjärtat. Denna aspekt är bortom det rent fysiska och inkluderar inte *yin*, *yang* och de fem elementen. *Xin zhu* är den fysiska delen som reglerar över cirkulation av *qi* och blod, och inordnas under *yin*, *yang* och de fem elementen. (*Xin zhu* är även ett namn som används i boken Huang di nei jing på Pc-meridianen, handens *jue yin*).

Hjärtats meridian

Pc-meridianen

3.4 | LEVER, GAN 肝

Det kinesiska tecknet för levern, *gan* [肝], består dels av den vänstra delen som betyder kött och att begreppet är relaterat till kroppen. Dels av det högra tecknet som är en bild av något som planterats i jorden. Det kan även vara en sköld som är ordentligt nedstucken i jorden. Ideogrammet kan symbolisera skydd, men även en krigisk idé som innebär att man vill försvara eller attackera något. (Illustrationen av levern är från en utgåva av *Nei jing* under *Qingdynastin*, 1644-1911.)

LEVERNS FUNKTIONER

- Levern är generalen
- Levern lagrar blod
- Levern upprätthåller ett fritt flöde av *qi*
- Levern kontrollerar senorna
- Levern blommar i naglarna
- Leverns kroppsöppning är ögonen
- Levern och de fem elementen
- Relaterade delar: *jing luo*, gallblåsa, ilska och *hun*

Levern är generalen

*”Levern innehar ämbetet av general över de väpnade styrkorna. Härifrån utgår fastställandet av omständigheterna och uppfattningen av åtgärderna.”*⁴¹

Hjärtat kallats för kejsaren, lungan ministern och levern kommer på tredje plats i denna hierarki och kallas för generalen. En general är en befattning som kräver vissa personliga karaktärsdrag. Det är en person med manlig kraft som kan mobilisera och dirigera en hel armé. Samma metafor används när man förklarar leverns reglering av *qi* och blod i kroppen. Notera att till varje *zang*-organ tillskrivs både fysiska funktioner såväl som psykiska egenskaper. När leverns *qi* (generalen) är i harmoni kan man analysera och upprätta realistiska planer. Däremot kan ilska och frustration sätta dessa egenskaper ur spel och man får svårighet med att analysera och överblicka sin situation (mer om detta längre fram i texten).

★ ★ ★

Det finns ett flertal intressanta paralleller mellan leverns funktioner i västerländsk biomedicin och kinesisk medicin. I kinesisk medicin har lever och galla en viktig roll vid behandling av olika störningar i digestionsapparaten. Att behandla levern är i många fall ett viktigt första steg i att harmonisera digestionen, dels genom att cirkulera stagnerad lever-*qi*, dels att nära blod och *yin* i levern. Om man ser det tvärvetenskapligt, är en tillräcklig mängd blod och *yin* i levern en förutsättning för en tillräcklig mängd gallvätska, som i sin tur förbättrar digestion av olika födoämnen, i första hand fetter.

Leverns produktion av koagulationsfaktor nämns inte i kinesisk medicin, däremot behandlas levern vid blödningstillstånd, främst orsakade av patogen hetta och eld, som driver blodet ut ur blodkärlen. I synnerhet vid livmoderblödningar använder man bland annat punkten DADUN [LR 1]. Naturligtvis kan man behandla blödningstillstånd med andra akupunkturpunkter, eftersom man gör

en individuell differentiering av den aktuella blödningen. Blödningar kan bero på tomheter eller fullheter, hetta eller eld, stagnerat blod eller trauma.

Leverns nyckelposition som glykogendepå, finner man intressanta paralleller i båda traditionerna, främst med avseende på hjärnan och musklerna. Hjärnan (det centrala nervsystemet) kallas för mårgen i kinesisk medicin och föreningspunkt för mårgen är XUANZHONG [GB 39] som ligger lokaliserad på gallblåsans meridian. Lever och gallblåsa är olika delar av samma enhet i elementet trä och gallblåsans meridian har hela tjugo akupunkturpunkter enbart på huvudet. Lever lagrar glykogen och gallblåsan, som är ett extraordnärt *fu*, lagrar essenser *jing* [精]. Hjärnan är starkt beroende av glykogen/glukos för att fungera och gallblåsans meridian som passerar ett flertal gånger fram och tillbaka över huvudet, är den meridian som har flest akupunkturpunkter på huvudet. Detta får en att ana intressanta tvärvetenskapliga samband mellan lever, gallblåsa, glykogen och neurologiska funktioner. Sambandet mellan muskler och levern finner man även i den kinesiska medicinen. ”När ögat får blod kan man se, när benen får blod kan man gå, när fingrarna får blod kan man öppna och stänga handen.”⁵⁰ Lever lagrar blod och när blod distribueras till olika kroppsdelar såsom ögon, ben, händer och fingrar som citatet anger, kan de muskulära funktionerna upprätthållas. Parallellen mellan blod och glykogen är högst påtaglig. Ytterligare en parallell med avseende på levern som bloddepå, är att man i både biomedicin och kinesisk medicin ser levern som viktig för synen. Leverns produktion av rhodopsin som bildas ur A-vitamin, vilken lagras i levern samt att blodet i levern ger näring till ögonen, talar nästan samma språk.

Det är inte ovanligt att förhöjda lever- och njurvärden uppträder som ett resultat av läkemedelsbiverkningar. Dessa kan regleras med akupunktur eftersom akupunktur återvitaliserar de inre organen.

***

3.14 | Extraordinära fu

De sex extraordinära *fu*, *qi heng zhi fu*, utgörs av hjärna, mårge, skelett, *mai*, gallblåsa och *bao*. *Qi* [奇] är inte den *qi* [氣] som tidigare beskrivits, utan något extraordnärt och ovanligt, något som inte följer de vanliga reglerna samt något överraskande och främmande. *Heng* [恆] avser något vanligt, regelbundet, kontinuerligt och lagbundet som ständigt utvecklas på samma sätt. *Zhi* [之] används som bestämd artikel. *Fu* [腑] är samma som de tidigare sex *fu*-organen, med betydelsen lagring, klassificering och distribution. I detta kapitel kommer hjärnan, mårge och skelettet, *mai* och *bao* att presenteras. Gallblåsan har beskrivits i kapitel 3.5.

Det extraordnära med dessa *fu* är att de är *fu*-organ med funktioner som både *zang* och *fu* besitter. De bevarar essensen, *jing qi* [精氣], i form av smaker¹²⁰ på djupet och skyddar essensen så den inte går förlorad. *Zang* frigör ständigt *qi* som är specifikt för vart och ett av de fem *zang*. De distribuerar även essensen och upprätthåller en kontinuerlig och permanent reglering och rytm. Detta påverkas till viss del av den aktuella årstiden, tiden på dygnet och den aktuella timman. Extraordinära *fu* upprätthåller en reglering och kontinuitet som inte är beroende av årstid och dygnsrytm. De reglerar den grundläggande balansen *yin* och *yang* i människan.

När en människa skapas förenas först yin och yang. Därefter bildas essenserna, jing. Essenserna skapar hjärnan, märgen och skelettet utgör den inre stommen. Sedan skapas mai som möjliggör cirkulation av qi och blod. Därefter skapas senor och kött som likt väggar håller ihop kroppen. Huden blir fast och hudhår och huvudhår växer. Efter att barnet är fött fylls magen med föda, och qi och blod börjar cirkulera i mai. ¹²¹

Beskrivningen av en människas konstruktion börjar genom en förening av yin och yang, som i sin tur utgör en grund för skapandet av jing [精], essenser. Därefter utvecklas hjärnan, märgen, skelettet och mai (meridianer och blodkärl), vars uppgifter är att bevara och skydda essenserna. Denna konstruktion byggs på ända till hårbeklädnaden. Kroppen bildas efter den ursprungliga ¹²² plan som finns hos essenserna (som i sin tur förvaltas av njurarna). Efter födseln börjar magen (och mjälten) att bearbeta födan och det betyder att den senare himlens mekanismer har trätt i funktion. Då startar även cirkulationen av qi och blod i alla mai utan hjälp från modern.

3.15 | KROPPSÖPPNINGAR

Kroppsoppningar är speciella områden där det sker en kommunikation och ett utbyte mellan det inre och det yttre. Det finns totalt nio kroppsoppningar. Sju i den övre delen av kroppen: ögon, öron, näsa, tunga och mun. Två i den nedre delen: anus och uretra. De övre kroppsoppningarna kallas för de klara kroppsoppningarna. Till dessa stiger den klara utvunna essensen, jing [精], (även benämnd qing yang 清陽 den klara yang) som bevattnar och när. De två nedre kroppsoppningarna är de grumliga kroppsoppningarna. Här evakueras det som kroppen inte behöver. Qiao [竅] betyder kroppsoppning. Ideogrammet består av en övre del som har samma tecken som akupunkturpunkt [穴] och betyder hålighet eller grotta. Nedtill finns tecken för något ljus som strålar. Kroppsoppningar (de övre) är områden där subtil information passerar.

Kroppsoppningar i kinesisk medicin tangerar i huvudsak sinnesorganen som de är presenterade i västerländsk biomedicin, med undantag för tungan och huden. Tungan som sinnesorgan i biomedicinen omfattar enbart smaken, medan den i kinesisk medicin inkluderar smaken och även talet.

För att kommunikationen skall kunna upprätthållas och för att man skall kunna särskilja och uppfatta omgivningen så korrekt som möjligt, krävs en närvaro av jing, essenser och shen/livsandar. Närvaron av essenser och andar är det som vitaliserar kroppsoppningarna och utgör en förutsättning för att upprätthålla kontakt med verkligheten.

De trettio hjulekrarna löper samman i ett nav, men det är på håligheten i detta kärrans brukbarhet beror. Leran formas till kärl, men dess hålighet bestämmer dess nytta. Dörrar och fönster huggs upp för att få boningsrum till stånd, men dessas användbarhet beror på deras tomma inre. Därför räknas varat som nyttigt, men icke-varat är det verkligt användbara. ¹⁴⁰

I detta sammanhang beskriver tomheten en avsaknad av hinder i kroppsoppningarna. Fri kommunikation är en förutsättning för att kunna uppfatta verkligheten som den är. Information som presenteras för individen via kroppsoppningarna (synintryck, lukter och ljud) måste urskiljas och organiseras. Detta är hjärtats uppgift. För att kommunikationen med de yttre intrycken via sinnesorganen/kroppsoppningarna skall nå hjärtat passerar dessa via xin bao luo [心包絡] det vill säga alla kommunikationsvägar i hjärtat mellan den inre och yttre verkligheten.